

דברי תורה

לך לך - תשפ"ז | גליון 208 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

ורעיון זה הוא ע"פ יסוד דברי הבעש"ט זצ"ל המובא בספר "תולדות יעקב יוסף" (פרשת חיי שרה) 'שבמקום שמחשבתו של האדם שם הוא' כלומר, שכשהאדם חושב על איזה ענין או איזה מקום מסוים, אף אם אינו נמצא שם במציאות, נחשב הדבר כאילו עומד שם ממש, ואת זה ציוה ה' לאברהם, לנתק מחשבתו לגמרי מארצו וממולדתו, שלא יהיה שום אופן או מצב שיימצא שם. ומצווה ה' עוד מה תהא עבודתו אחר ההליכה והפרידה מבית אביו, שילך "אל הארץ אשר אראך" כלומר, שעליו להתמיד בהתנתקות זו יותר ויותר, עד אשר יזכה ויגיע אל הייעוד המקווה לבחינת "אל הארץ אשר אראך", ועבודה זו שייכת בכל עת ובכל זמן, לכל אחד ואחד מבני ישראל החפץ לעבוד את ה', שצריך לנתק עצמו מהבלי העוה"ז, ולהתאמץ ולהתייגע להתעלות עוד ועוד, עד שיזכה להגיע למדרגות גבוהות לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

(משחת שמן)

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶךָ" (בראשית יב, א).

במדרש לך לך: 'אמר הקב"ה לך אני פוטר מכבוד אב ואם ואין אני פוטר לאחר מכבוד אב ואם'.

ותמוה, וכי משא פנים יש בדבר.

ונראה בפשיטות ליישב, דהנה טעם מצות כבוד אב ואם הוא לפי שהביאו לעולם הזה וזולתם לא היה ולא נברא, כדאמרינן באלו מציאות דף ל"ג 'אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה ורבו מביאו לחיי העולם הבא'. ואיתא במדרש ב"ר פ"א, ראוי היה אברהם לברוא קודם אדם הראשון ולהיות יציר כפיו של הקב"ה, ולכן נברא באמצע הדורות כדי שיסבול דורות שלפניו ושל אחרייו. הרי דליצירת אברהם לא היה נצרך אב ואם כי היה ראוי להיות נוצר מיציר כפיו של הקב"ה ולא נוצר מהם כי אם לצורכם להיות סובל את הוריו ונושא את נושאי, ואזלי הטעם של חיוב כיבוד אב ואם כשאר יליד אשה שאביו ואמו הביאו לעולם הזה, לכן רק אותו פטר הקב"ה מכבוד אב ואם ולא לאחר. (דברי יהונתן - רבי יהונתן אייבשיץ)

"וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹא מִצְרִימָה וַיֹּאמֶר אֶל שְׂרֵי אֲשֶׁתוֹ הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּ מִּרְאָה אֶתְּ" (בראשית יב, יא).

מבטו הרוחני של אברהם אבינו

"הנה נא ידעתי", מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו על ידי מעשה הכיר בה (רש"י).

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶךָ" (בראשית יב, א).

הפתח להתעלות - התנתקות מכל הבלי העולם

דקדקו המפרשים, הרי סדר קיום הציווי אינו כן, אלא מקודם יוצא האדם מבית אביו וכשממשיך בדרכו הריהו יוצא גם ממקום הולדתו, וכשמרחיק עוד אזי הוא יוצא אף מארצו, ולמה הקדים הכתוב ארצו ומולדתו לפני בית אביו.

וכתב המלבי"ם בביאור הדבר, שהנה שני קשרים הינם המקשרים את האדם עם בית אביו ומשפחתו, האחד הוא הקשר הגשמי דהיינו מה שהוא שווה במציאות בבית זה וחי בו את חייו, והשני הוא הקשר הנפשי, שבתוך לבו הוא מקושר עם אנשי ביתו ומשפחתו, וקשר זה הוא בתוקף אף כשאינו נמצא בסביבתם והולך למקום רחוק, שגם שם הריהו נשאר מקושר ומשוייך לביתו ומגוריו.

ועל זה בא הציווי לאברהם מאת ה', שלא היתה הכוונה רק על היציאה הגשמית להעתיק גופו ממקומו ומבית אביו, אלא שבנוסף להרחקה הגשמית, יש עליו להרחיק את נפשו ואת נשמתו מדעותיהם ומעלליהם של אנשי בית אביו, שהמקום גורם לאדם להימשך אחר הדעות והמידות המושרשים שם, והורה לו הקב"ה אברהם שיתנתק לגמרי ממקומם ואף בתוככי לבו ישרש אחר כל קשר ושליכות עם בית אביו ויפרד משם פרידה גמורה ומוחלטת עד שלא ישאר אצלו שום זיכרון והשתייכות למשפחתו.

ובזה מתבאר היטיב לשון הכתוב בסדר האמור, שלכן התחיל סדר היציאה "מארצך" בראשונה, מפני שההתנתקות מן 'הארץ' שבה חי האדם היא הקלה ביותר, שלארץ שגר בה כמעט ואין לו הרגשת שייכות, וכאשר מצליח לעשות התנתקות זו, אח"כ יוכל להתנתק גם 'ממקום הולדתו'. ורק אח"כ כשכבר פעל בנפשו הרחקה וניתוק מארצו ומעירו, אז יוכל לעבוד על ההרחקה 'מבית אביו', שהוא מקושר אליו בקשר נפשי חזק, וקשה לו ביותר לנתק עצמו משם, ולכן נאמר זה באחרונה.

ובדרך זה ניחא גם מה שהקשה רש"י על הציווי "לך לך מארצך", והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן? אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך, ולפי זה אפשר שזהו פשט דבריו, שאמר לו ה' 'התרחק עוד משם' כלומר, מה שיצאת עתה מארץ מולדתך, לא די בזה שיצאת בגופך משם, אלא 'התרחק עוד משם' עליך להתרחק משם עוד ועוד בנוסף ליציאה הגופנית, 'וצא מבית אביך', שחובתך להיפרד ולשכוח אף מכל זכר לבית אביך שגרת שם, עד שלא יהא לך שום קשר נפשי עם כל העבר.

יש להבין איך שייך דבר זה במציאות, שאברהם אבינו לא הכיר בשרה אשתו אף שהיתה אשתו כמה עשרות שנים.

ושמעתי מהמשגיח מו"ר הרב דוד קראנגלאס זצ"ל הסבר הדבר בפשטות, שאמר על עצמו שאחרי שמדבר עם בחור שעה ארוכה, ובמשך הדיבור הוא מסתכל בעיניו של הבחור, מפני שעל ידי זה יכול להכירו יותר, אעפ"כ אם ישאלו אותו אח"כ על עיניו של הבחור באיזה צבע הם, לא יוכל להשיב. ואף שהתבונן בעיניו שעה ארוכה וראה את צבעם, כיון שצבע העינים לא היה חשוב בעיניו לשים לבו לכך, לכן לא נקלט במוחו כלל, שדבר שאין האדם מתכוון לראותו אינו רואהו.

וכן איתא בגמרא (שבועות לד, א) 'כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה', והיינו שאף אם יעשה אדם מעשה, אם אין הדבר חשוב בעיניו לא יזכור כלל מה שעשה. וכן אם יראה אדם איזה דבר, אם אינו חשוב בעיניו לא יבחין כלל מה שראה. ואפשר לראות דבר זה בחוש, כשאדם מבקר עם אשתו בבית אחרים, אם ישאלו את האיש לאחר יציאתם מן הבית מה היה צבע איזה דבר בבית, לא יוכל לענות, אבל כשישאלו את האשה בודאי תוכל להשיב, וגם לתאר את שאר פרטי הדבר.

וזה הביאור במה שאמר אברהם אבינו, שאף שבודאי ראה את אשתו הרבה פעמים, אעפ"כ לא הכיר ביפיה כיון שהיופי לא היה חשוב בעיניו, ולכן לא שם לבו לכך. וכן משמע ממה שאמרו בגמרא (ב"ב טז, א) 'אברהם אפילו בדידיה לא איסתכל', שלא אמרו לא ראה או לא חזא אלא 'לא איסתכל', דהיינו שראה אבל לא התבונן ביפיה. וכן מדויק ברש"י שכתב 'מתוך צניעות שבשניהם', שהרי לכאורה היה צ"ל 'מתוך צניעות שבשרה'. אלא משמע שבדרך כלל היתה שרה מקפדת מאד להצניע את עצמה, וממילא לא היה אברהם יכול להסתכל בה כ"כ. ואף כשראה אותה הרי גם הוא עצמו התנהג בצניעות, ר"ל שלא היה יופיה חשוב בעיניו כלל, וממילא לא הסתכל בה כדי להתבונן ביפיה, ולא הבחין בה אלא בפנימיותה.

ובזה יכול אדם למדוד את מצבו הרוחני, איזה דברים עושים עליו רושם. למשל אם בא לסעוד אצל חבריו, באיזה דברים מבחין מיד, האם רואה את המאכלים שנמצאים על השלחן, או שרואה את הספרים שיש לחבריו בארון הספרים וכדומה. ואדם רוחני עיקר מחשבתו היא על הדברים הרוחניים.

מדרגה זו גדולה היא מאד וקשה להשיגה, והיינו שאדם יהיה שקוע כל כך ברוחניות, עד שלא יראה אלא דברים קדושים, ולא יתבונן בחיצוניות ובגשמיות, אלא בפנימיות וברוחניות.

אולם יש בזה עבודה ששייכת גם אלינו, והיינו שעלינו להשתדל לחשוב רק בדברים קדושים, כדי שלא נבוא לידי מחשבות בדברים אסורים, וכלשון הרמב"ם (סוף איסורי ביאה): 'יתירה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה, ובחכמה הוא אומר (משלי ה, ט) "אֵילַת אֲהָבִים וְיַעֲלֵת חַן דִּדְיָה יִרְנֶה כָּל עֵת בְּאֶהְבָּתָה תִּשְׁגָּה תָמִיד"'.
תמיד".

הנה הרמב"ם מייסד בזה שאם נהיה עסוקים בתורה כראוי, לא יהא מקום בלבנו למחשבות תאוה. אמנם ענין זה שייך רק אם האדם מרגיש שמחה ותענוג בלימוד, והעצה לזה היא לעשות סיכום של כל סוגיא שלמד, מה הם החידושים שנתחדשו לו בסוגיא ומה הם מסקנות הסוגיא. הכלל, שיהיה ברור אצלו מה שלמד, ולא שתהיה לו תערוכת של ידיעות, באופן שאם ישאלוהו ימצא את עצמו שאינו יודע דבר, שמצב זה גורם שלא יתענג בלימודו, וכמש"כ הרמח"ל בהקדמה לדרך ה'.

(עץ החיים)

"אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶךָ" (בראשית יב, א).

'לא גלה לו הארץ מיד וכו' ולתת לו שכר על כל דבור ודבור' (רש"י).

תימה, וכי אם יגלה לו הארץ מיד לא יקבל שכר על כל פסיעה ופסיעה שילך אליה, הלוא היה צריך ללכת ממקומו עד לשם.

הגאון רבי ברוך בער זצ"ל תירץ שאילו היה מצוה אותו ללכת לארץ ישראל, היה נמצא שהציווי הוא להגיע לארץ ישראל וההליכה לשם לא היתה נחשבת אלא 'הכשר מצוה', והיה מקבל שכר על עצם 'ההליכה' ולא על כל פסיעה ופסיעה, אבל כאשר לא גילה לו זאת ממילא היתה כל פסיעה מצוה בפני עצמה.

ויש לדמות לרעיון זה מה שהיה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל מפרש לשון רש"י במשנה (סוכה כה, א) 'שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה', ופירש, שלוחי מצוה - הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה. דקשה מדוע לא פירש שהפטור הוא על לומדי תורה עצמם, ותירץ, כי בשעה שלומד תורה אינו בגדר 'עוסק במצוה' מפני שכל רגע ורגע שלומד יש לו מצוה בפני עצמה, וכשגומר רגע זה מתחיל במצות הרגע הבא אחריו, אבל כשהולך ללמוד ונמצא בדרך הליכתו אזי כל שעת ההליכה היא מצוה אחת ארוכה, וממילא נחשב אז בגדר 'עוסק במצוה' ולא המצוה עצמה.

וכמו כן הוא הענין כאן, שבאם היה הקב"ה מצוהו ללכת לארץ מסוימת, היתה כל ההליכה מצוה אחת שהיא 'להגיע' לארץ זו, אבל עכשיו שלא גילה לו המקום, היתה המצוה על כל פסיעה ופסיעה, שהרי הקב"ה לא צוהו לו 'להגיע' לאיזה מקום רק 'ללכת' ממקומו עד שיאמר לו לעמוד ולא ללכת עוד.

(משחת שמן)

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם" (בראשית יב, א).

'אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג' וכו' (מדרש רבה תחלת לך לך).

בהתבוננות בבירה ולהכריח שיש לה מנהיג הלא שני דברים מובנים בזה. האחד שכשרואים בנין יודעים ודאי שמישהו בנה אותו. אבל נוסף לזה הרי מבינים שהיתה לו תכלית ומטרה שלשם כך בנה את הבנין.

וַיֹּאֲת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בַּחֲרָן (בראשית יב, ה).

תרגם אונקלוס 'דשעבידו לאורייתא', ואמרו מליצי המוסר: חכמנו הולידו נפשותנו, ואבותינו הולידו גופותינו.

(רבנו יוסף נחמיאש, תלמיד חבר להרא"ש)

וַיֹּאֲת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בַּחֲרָן (בראשית יב, ה).

נראה דגר יכול לברך 'שעשני גר' דזה נמי מקרי 'עשיה', כמו שנאמר "ואת הנפש אשר עשו בחרן".

(דרכי משה או"ח סימן מו)

וַיֹּאֲת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בַּחֲרָן (בראשית יב, ה).

בענין הגרים שגייר אברהם אבינו

ברש"י 'הכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים, ומעלה עליהן הכתוב כאלו עשאו'. ומקור דברי רש"י הוא במדרש רבה (פרק לט פ"ד), וכך איתא שם: 'אלו הגרים שגיירו, ואם גיירו, למה אמר עשו, אלא ללמדך שכל מי שהוא מקרב את העובדי כוכבים ומגיירו, כאילו בוראו. אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים'. ע"כ. וכן הוא בתרגום אונקלוס כאן, 'וית נפשתא דשעבידו לאורייתא'. וכיוצא בזה יש לציין לגמ' סנהדרין (צט, ב) 'כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן'.

והנה יעויין ברמב"ם בהלכות עבודה זרה (פ"א ה"ג) שהאריך בענין הגרים של אברהם אבינו, וזה לשונו הזהב: 'והתחיל [אברהם אבינו] לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורובבות והם אנשי בית אברהם'. ומפרשי הרמב"ם מציינים שם מקור לחלק מדברי הרמב"ם מדברי המדרש (במדבר רבה פ"ב פ"ב) דאיתא התם שהיה אברהם מכניס את הבריות תחת כנפי השכינה וכו', ובהמשך דברי המדרש מבואר שבירך הקדוש ברוך הוא לאברהם שיהיו כל בני ביתו צדיקים. ופירש שם המהרז"ל, וזה לשונו: 'כמו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, ונימולו איתו כל מקנת כסף, ע"כ. ונמצא מזה דכל הגרים שנכללו בכלל 'הנפש אשר עשו בחרן, היו נימולים והיו גרים גמורים'.

והאחרונים הקשו איך היו יכולים להיות גרים גמורים, הא גירות צריכה להיות על ידי בית דין, כדאיתא ביבמות (מו, ב). והנה מצינו בזה מחלוקת בראשונים אלו דברים מעכבים את הגירות בדיעבד כשאינה נעשית בפני בית דין, דשיטת התוספות ביבמות (מה, ב ד"ה מי) דצריך בית דין של שלשה רק לקבלת מצות, ושיטת הרמב"ם (איסורי ביאה פ"ג ה"ו) דאף

כן הוא באמונה בה', לא מספיק לידע שה' ברא את העולם ומלואו בששת הימים, אלא להבין שלתכלית בראן. [ופירשוה לנו רבותינו בתחילת החומש, בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל].

ולזאת מכוונת השאלה ששואלין לאדם בשעה שמכניסין אותו לדין 'צפית לישועה' (שבת לא, א), שענין זה מהדברים החשובים לחכות ולצפות לתכלית העולם.

(כרם טוביה)

וַיְהִי בִּרְכָה (בראשית יב, ב).

היינו שבעצם מציאותך תהיה ברכה להעולם, דו זאלסט זיין א ברכה'.

(מגד גבעות עולם - רבי משה פיינשטיין)

וַיֵּלֶךְ אַבְרָם פֶּאֶשֶׁר דְּבַר אֱלֹהֵי (בראשית יב, ד).

צריך להבין לשם מה אמר הכתוב "כאשר דבר אלוהי", הרי די במה שיאמר "וילך אברהם" ובודאי שלא הלך רק בשביל שכן ציוה לו ה'.

והרד"ק כתב שבא להשמיענו שלא שאל ולא נסה אלא האמין בו שיקיים לו מה שאמר לו.

וה"אור החיים" הק' כתב, שכוונת הכתוב הוא להודיע חיבתו של אברהם שלא נתעכב אפילו שעה אחת, אלא בגמר דברי ה' לך תכף "וילך אברהם" ולא נתעכב לשום סיבה ועזב את אביו ומולדתו. עוד ירצה להיות שאמר לו ה' הבטחות תועליות הרבה כשילך לו מארצו וכו' אם כן הגם שילך יסבור הוואה כי אין להחזיק לו טובה על זה שאפילו קל שבקלים כשיראה כל התועליות ימהר ליסע, לזה הודיע הכתוב צדקותו של אברהם כי מה שהלך לא לצד הבטחות האמורות אלא לעשות דבר ה' וכו' שעשה הדבר לצד גזירת מלך עליו ולא לתועלת הנמשך לו.

וה"כתב סופר" כתב שבא הכתוב להורות, שאף ודרך בני אדם הוא שבתחילה כשמתחיל לעשות איזה דבר טוב הריהו נכנס לזה במלא ההתלהבות והזריזות, אבל עם חלוף הזמן מתרגל בעשייתו ופגה ההתלהבות, ולא כן נהג אברהם אבינו ע"ה שלא נתרשל אף לא לרגע אחד, וכל משך עשייתו והליכתו היתה בזריזות ושמחה כאילו זה עתה נצטווה. וע"ד שדרשו חז"ל (ספרי דברים לא) עה"פ "אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם" (שמות לד, יא), לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה.

ועד"ז איתא בספרים על הכתוב המורה למלך ישראל (דברים יז, יח) "וַיְהִי כְּשִׁבְתּוֹ עַל פֶּסֶא מִמְּלַכְתּוֹ" וגו' שלא אמר והיה 'בשבתי' אלא "כשבתי". להזהירו שכל ימיו ישב על כסאו כמי שעלה עליו זה עתה, ויהיו כוונותיו ורצונותיו טובים וישרים כימי ראשית ממלכתו. וכך אמר דוד המלך (תהלים קיט, קסב) "שֶׁשׁ אֶנְכִי עַל אֲמֶרְתְּךָ כְּמוֹצֵא שֶׁלֶל רֵב", שכל ימיו היה שמח על אמרות ה' כמו בו ברגע שמצא השלל. (משחת שמן)

למילה וטבילה צריך בית דין של שלשה, והובאו שיטותיהם בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רסח סעיף ג) עיין שם. ואם כן יש לעיין היאך נעשו גרים גמורים הלא לא היה שם בית דין. ועיין מה שכתב בזה בספר המגיד להפרי מגדים (בהגהות על הפרשת דרכים אות י"ז). ועיין בזה דבר מחודש בדרשות חתם סופר (ח"ג עמ' קטז), שכתב דכיון שהיתה בבית אברהם השראת השכינה הוה כמו מקום שנמצא בו בית דין של שלשה, ונסתייע לזה מהגמ' סנהדרין (טז, א) דמשה רבינו במקום סנהדרין של שבעים ואחד היה.

ובאמת נחלקו בזה קמאי ובתראי האם היתה להם גירות גמורה, והיה להם דין ישראל, או שהיו גרים רק לגבי פרישה מעבודה זרה, וכעין גדר של גר תושב. דעת המהרי"ט (אור"ח ח"ב סי' 1) והפרשת דרכים (דרוש יז) בשם המר"ש יפה שהיו גרים גמורים וכדין ישראל. ומאידך סוברים כמה וכמה אחרונים שלא היו גרים אלא רק לגבי פרישה מעבודה זרה, עיין בתשובת הרמ"א (סימן י), הגהות יעב"ץ (סנהדרין פד, א), הגר"י ענגיל בבית האוצר (ח"א כלל א' אות י), חידושי הגר"ז (פרשת בא) וספר אם כל חי (ח"ג סי' 1).

ויש לדעת מה היה ההמשך עם כל רבבות הגרים הללו, דלא מצינו זכרם אחר כך. וראיתי בספר היקר "מגדים חדשים" שציין בזה, דבפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט) וכן הוא בילקוט (סוף פרשת לך רמז פב) איתא, דכל העבדים שנימולו עם אברהם אבינו לא נתקיימו לא הם ולא זרעם. וכן כתב רבינו בחיי (בראשית כו, טו), ומפרש הפסוק "וְכָל הַפְּאָרֶת אֲשֶׁר חָפְרוּ" וגו', שהוא רמז לגרים שנתגיירו בימי אברהם שחזרו אח"כ לסורם. עיין שם. ויעיין בספר "מנחם ציון" להרה"ק רמ"מ מרימנוב זי"ע (דרושים לפסח ד"ה מתחילה עובדי עבודה זרה) שכתב 'כל אותן הנפשות אשר עשו בחזן שגיירו כמה אלפים ורבבות, ומכולם לא נודע מה היה להם אחרי כן ואבד זכרם, ונשקעו אחר כך לחזור לגילולי אביהם', עיין שם. אולם קצת יש להעיר מדברי המדרש רבה ומפירוש המהרז"ו הנ"ל דמשמע שהיו צדיקים, ויש לעיין.

"וַיָּדָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעְךָ אֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּבְרָאָה אֵלָיו" (בראשית יב, ז).

האם אברהם הקריב קרבנות על המזבחות שבנה

פירש רש"י: "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו", 'על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל'.

והנה לא נתפרש בקראי שאברהם אבינו הקריב קרבנות במזבחות שבנה, וגם לקמן (יג, ה) כשחזר ממצרים נאמר רק "ויקרא שם אברם בשם ה'", ומשמע שרק קרא בשם ה' במקום שבנה מזבח ולא הקריב קרבנות, וכן בכל מקום שבנו האבות מזבחות לא כתיב שהקריבו קרבנות. ויש מקום לומר שבאמת לא הקריבו, ושעבודתם היתה בבנין מזבח לבד. אך יעויין ברמב"ן כאן שכתב שאברהם אבינו זבח זבח תודה להודות לה'. אכן מאידך בספר תורת העולה להרמ"א ז"ל (חלק שלישי פרק עג ופרק עז) כתב דהאבות לא הקריבו קרבנות על המזבחות שעשו, ע"ש. ובאמת דכן משמע מדברי רש"י בפרשת בלק, עה"פ (כג ד) "וַיֹּאמֶר [בלעם] אֵלָיו אֵת שְׁבַעַת

הַמִּזְבְּחוֹת עֲרַכְתִּי וְאָעֵל פֶּר וְאֵיל בְּמִזְבְּחִי", ופירש רש"י, 'שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא "את שבעת המזבחות"', אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות. ואני ערכתי כנגד כולן, אברהם בנה ארבעה וכו', ואברהם לא העלה אלא איל אחד. פירוש, לאפוקי מבלעם דעל כל מזבח העלה פר ואיל, ומשמע דמכל המזבחות שבנו האבות לא הקריבו עליהם אלא רק קרבן אחד, והוא האיל שהקריב אברהם בעקידה. [וכן כתב בספר "דורות הראשונים" (חלק ו' פל"ז) דמנהגם של ישראל מראשית ימי האבות עד סוף ימי הבית הראשון לבנות מזבח לא לשם הקרבת קרבנות כי אם לשם הבעת תודה לה' לזכר ישועתם, וגם לעדות השראת שכינתו. והם המזבחות שבנה אברהם בבואו לארץ, והוא המזבח שבנה משה רבנו אחרי מלחמת עמלק כדכתיב (שמות יז, טו) "וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי", וכן מצינו כעין מזבחות אלו מוזכר הרבה פעמים בנ"ך, ע"ש. ועיין עוד בספר "חסד לאברהם" (דרייזין) שהאריך טובא בזה, והביא מו"מ בזה מכמה גדולים. וציין למדרש רבה בפ' נשא (פ"י אות ה) דמשמע משם שהקריב אברהם אבינו קרבן על המזבח, ע"ש].

"וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'" (בראשית יב, ח).

אונקלוס תירגם שהתפלל שם בשם ה'. והרמב"ן כתב: שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואלקותו לבני אדם. כי באור כשדים היה מלמדם ולא אבו שמוע. ועתה כשבא בארץ הזאת שהובטח בה "ואברכה מברכך", היה למוד ללמד ולפרסם האלוקות. וכן הוא בספורנו שמטעם זה קבע אוהליו בין שתי עיירות גדולות, למען ירבו הבאים לשמוע בקראו בשם ה'.

וכדבריהם כתב הרמב"ם (פ"א מהל' ע"ז ה"ג) כשמאריך על השתלשלות הדברים איך שבימי אנוש התחילו הגוים לתעות אחרי עבודה זרה, עד שבא אברהם אבינו והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוך אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה וכו'.

ואף הראב"ד כתב אחריו: ותמה אני שהרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחין, ואפשר כי מוחים היו ולא אירע להם שישברו את צלמיהם לפי שהיו מתחבאים מהם, עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו, ומעשהו זה עשה רושם על האנשים. והוסיף עליו במגדל עוז: ואני אומר שהיו מוחים בקרובים שלהם ומלמדים בבתי מדרשות לבאין לשמשן כדרך ששימשן יעקב אבינו ע"ה, אבל לא מסרו עצמן להריגה כאברהם אבינו ע"ה שייחד עצמו לנפשו ושילם אותו בראשו וכו' כעדות הכתוב "וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחַיָּו" (בראשית יב, ה) וכמו שאמרו ז"ל ב"יִרְדָּק אֶת חֲנִיכָיו" וגו' עד שאמרו במסכת עבודה זרה (יד, ב) גמירי דמסכת עבודה זרה דאברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוה, וישיבת אליעזר עבדו גדולה מישיבתו.

ולפי מה שנתבאר שהפסוק "ויקרא בשם השם" מורה על פרסום אלקותו ית' לעיני העמים, יש לומר שזהו גם פירוש

הפסוק שאומר דוד המלך ע"ה (תהלים קטז, יג) "כֹּסֶם יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא", שתיבת "אקרא" מורה על פרסום שם ה'. ומזמר דוד המלך שכאשר יושיעו הקב"ה מצרתו ישא כוס הישועות בידו ויפרסם ברבים את שם ה' הגדול המושיע לקוראיו.

ועפ"י מה שביאר ב"העמק דבר" (ויקרא ז, יג) מדוע קרבן תודה נאכל רק ליום ולילה שלא כשאר קרבנות שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, כי ע"י שנתמעט זמן אכילתו ממילא יצטרך להזמין חברים וקרובים שיסייעוהו לגמור אכילת כל הזבח ולחמה לפני שיעבור זמן אכילתו, ועי"ז יתפרסם הנס יותר. וזהו שאמר הכתוב (תהלים קטז, יז) "לֵךְ אֲזַבַּח זִבְחַ תוֹדָה וּבִשְׁם ה' אֶקְרָא" היינו שיפרסם מעשי השי"ת ברבים אחרי זביחת התודה, וממשיך ואומר "נִדְרֵי לַה' אֲשַׁלֵּם" היינו הקרבת הקרבן, "נִגְדָה נָא לְכָל עַמּוֹ" (פסוק יד) באכילת הקרבן, שיאכל ברבים ויתפרסם בזה הנס.

"וַיְהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצִּירֵמָה" וגו' (בראשית יב, י).

'באותה הארץ לבדה [היה הרעב] לנסותו אם ירהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה' (רש"י).

מלשון רש"י נראה, שבעצם היציאה מארץ כנען והירידה למצרים לא היה שום חיסרון, ואדרבה, מאחר שקבל זאת באמונה ולא הרהר אחר ה', נחשב לו הדבר לזכות.

והרמב"ן חולק על כך בתוקף, וסבירא ליה שמה שירד אברהם למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, היה בזה עון אשר חטא, כי האלוקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, כי במקום המשפט שמה הרשע והחטא. וכדבריו איתא כבר בזה"ק (ח"א פא:): שאמר רבי יהודה כיון דנחת אברהם למצרים בלא רשו אשתעבידו בנוי במצרים ארבע מאה שנים.

"וַיְהִי רָעַב בָּאָרֶץ" (בראשית יב, י).

מדוע לא הוריד הקב"ה לאברהם אבינו מן

עיין ב"תורת משה" לחתם סופר בפרשת עקב (עה"פ ויענק וירעבך", עמ' נה) שכתב וז"ל, 'ותגדל התימה למה לא הוריד הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו מן לאחר שהגיע כבר לארץ ישראל וכבר התנסה במה שלא הרהר אחר מידותיו של הקדוש ברוך כשהיה שם רעב, ולמה הוצרך לטרוח לרדת מצרימה', ועיין שם מה שתירץ.

ואולי יש לומר לומר על פי מה דאיתא בבבא מציעא (פו, ב) דבשכר שנתן אברהם אבינו למלאכים חמאה וחלב זכו ישראל למן, ואם כן נמצא דעכשיו שעדיין לא באו המלאכים לאברהם, עדיין לא היה שייך שיזכה למציאות אכילת המן, ודוק.

(גיצי אורה - רבי אליקים גציל פריד)

"וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו וְכו' וַיִּקְרָא שֵׁם אֲבָרָם בִּשְׁם ה'" (בראשית יג, ג-ד).

אודות מקום קבוע להתפלל, נראה שאין צריך שכל ימי חייו יתפלל רק במקום אחד, וגם אברהם אבינו ע"ה [שמינה לפינן כל הענין - ברכות ו, ב] הלך בשם ה' וקרא בכמה מקומות. והכוונה שמקום שיש בו צד קביעות להתפלל.

(אשל אברהם בוטשאטש סימן צ')

"וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רָעִי וּבֵין רָעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (בראשית יג, ח).

בספר "שיר מעון" להגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד ערלוי מפרש זה הכתוב על דרך המוסר, ללמד הדרך הישרה בעבודת ההתבדלות מאנשים רשעים, שהיה אברהם אבינו אומר ללוט "אל נא" תהיה אתי בידידות ואחוה אלא "תהי מריבה ביני ובינך" שנהיה תמיד מופרשים ומובדלים, והטעם לזה מפני "כי אנשים אחים אנחנו" וטבע העולם הוא שקרובי משפחה מתחברים יחדיו זה עם זה, ואני אינני סובל זאת ואינני רוצה להתחבר אתך שהרי רשע אתה וחוששני ללמוד מדרכך הרעים, ולכן רצוני לריב אתך ולהתפרד ממך לגמרי.

וכן מצינו שהיה שלמה המלך ע"ה צועד בדרך זו, והיה מפריד עצמו מאנשי רשע, וכפי שפרשו המפרשים מאמר הכתוב "וַה' נָתַן חֲכָמָה לְשִׁלְמֹה כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר לוֹ וַיְהִי שְׁלֹם בֵּין חֵיָרָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם" (מלכים א' ה, כו), שלכאורה מפני מה הקדים לומר "וַה' נָתַן חֲכָמָה לְשִׁלְמֹה" בשעה שבא לספר על כריתת הברית ביניהם, ומה שייכות בין חכמתו של שלמה לכריתת ברית זו.

אלא שבא להורות, שאל ילמד האדם מזה שמותר לו להתחבר עם אנשים רשעים באמתלא שכך עשה שלמה המלך, והיינו, מפני שרק מי שניחן בחכמה קדושה כזו כמו שלמה המלך הוא אשר מותר לו להתעסק עם אנשים מפוקפקים כי יש לו החכמה הנצרכת להישמר מהם ומדעותיהם העקומות, אבל האדם הפשוט אסור לו לכוות ידידות ברית עמהם, פן יכולע לו ח"ו וילמד ממעשיהם המקולקלים. ומדויק לשון הכתוב "ויכרתו ברית שניהם" ולא נאמר 'ויכרתו שניהם ברית' לומר שגם אחרי שכרתו הברית, נשארו בבחינת 'שניהם', שלעולם לא נתאחדו להיות כאחד.

ועד"ז איתא בספרים לפרש מה שאמרו בגמרא (שבת יד, ב) בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה "בְּנֵי אִם חָכַם לְכַךְ יִשְׁמַח לְפִי גַם אֲנִי" (משלי כג, טו). והתמיה ידועה איזו חכמה היא זו לתקן עירובין ונטילת ידים, אלא כי ענין עירובי חצרות הוא לערב את כל בני החצר יחדיו כאילו דרים בבית אחד, ובדרך כלל יש בין בני החצר כמה מדרגות של אנשים, ישנם הטובים יותר וישנם הטובים פחות. וכשמתערבים יחדיו קיימת סכנת התבוללות שיושפעו האנשים הישרים לרעה מחבריהם הפחותים, ולכן

התחכם שלמה המלך ע"ה למנוע צרה זו ותיקן להם מצות 'נטילת ידים' בד בבד עם מצות העירוב, מפני שנטילת ידים יש בה ענין פרישות והתבדלות מהדברים הטמאים, וללמדם שבשעה שמחויבים להתערב עם חבריהם פחותי הערך, יש לשמור על הפרשה והבדלה מוחלטת שח"ו לא ילמדו מהם כלום. וזו היתה חכמתו הגדולה, שידע ולימד היאך ובאיזה אופן להתחבר יחדיו ובכל זאת לשמור על התרחקות.

ובתנא דבי אליהו (תנא ד"ר פ"ח) מזהיר בדיבורים חמורים על חובת השמירה שלא להתחבר עם הגויים מחשש שמא ילמוד ממעשיהם הרעים, וז"ל: 'ישמר אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות עם הגוי, ולא יכרות עמו ברית, שכן מצאנו באברהם אבינו שעשה שותפות, וסוף דברים שעשו עמו ברית וכו'. בשעה שאברהם כרת ברית עם אבימלך, נתקבצו מלאכי שרת אמרו לפניו, ריבון כל העולמים, אדם יחיד שבחרתה לך משבעים לשונות כרת ברית עם אומות העולם, אמר להן, בן יחיד נתתי לו למאה שנה ואמרתי לו "קרא לך זרע" (בראשית כא, יב), אומר לו להעלהו לעולה, אם יעלהו הריני אדע, ואם לאו יפה אתם אומרים וכו'. [ואף על פי כן שעמד בניסיון לא הועיל לו זאת, וסוף דבר היה] שעינו אותה אומה את ישראל ולחצו אותם יותר משלש מאות שנה בשכר שכרת ברית עם אומות העולם, מכאן אמרו כל העושה שותפות עם הגוי כאילו עובד עבודה זרה וכורת עמו ברית, ואם תלמיד חכם [הוא], מזלזל את תורתו ומחלל שמו של אביו שבשמים, ומבזבז את ממונו ומוסר את בניו [ומפיל אותם] בחרב, ומגלה אותם מארצם ומוכרן לעבודה זרה.

והדברים מזעזעים עד מאוד, שהרי אברהם אבינו עמד בניסיון בגבורה, והוכיח במעשה העקידה שכוונתו היתה לטובה ולשם שמים, ועכ"ז לא עמדה לו זכותו ונענש עונש חמור כ"כ לו ולזרעו אחריו, ועל כן הלוא מה נענה אנן אזוכי קיר אבתריה, ובודאי ששומה עלינו להזהר ולהישמר בכל מיני שמירות שלא להתחבר עם אנשי רשע, ולהבדל מהם ומהמונם בתכלית ההבדלה.

(משחת שמן)

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְּהִי מְדִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רָעִי וּבֵין רָעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ, הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לִפְנֵיךָ הִפְרֹד נָא מֵעַלִי אִם הִשְׁמָאל וְאִמְנָה וְאִם הַיָּמִין וְאִשְׁמָאֵלָה (בראשית יג, ח-ט).

פרידת לוט - כחה של ליצנות

יש לתמוה על אברהם אבינו שאע"פ שהיה מקרב את כל העולם תחת כנפי השכינה, מ"מ ביקש מלוט בן אחיו שִׁפְרֹד ממנו, ולא היה רוצה לקרבו לעבודת ה' ולהזהירו שִׁיזְהָר מן הגזל וכדומה.

איתא במדרש (ב"ר מא, ח): 'ר' נחמיה אומר, כעס היה לו להקב"ה בשעה שהיה מהלך לוט עם אברהם אבינו, הדא הוא דכתיב (משלי כב, י) "גֵּרֶשׁ לֵץ" זה לוט'. 'שהיה מתלוצץ [לוט] על אברהם שהיה מובטח להוליד לעת זקנותו' (עץ יוסף). 'ודע שהשי"ת אמר לאברהם "לְזַרְעָךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית טו, יח), הרי שלא האמין לוט בנבואה של אברם ולכך קרא אותו לֵץ' (מהרז"ל).

מבואר שלוט היה מתלוצץ על הבטחת הארץ מפני שלא האמין בנבואת אברהם, וגם היה מתלוצץ מאברהם עצמו, על שהאמין בהבטחת הזרע, ועל הלץ כבר כתוב "גרש לץ". ועדיין צריך ביאור, מדוע חמורה מדה זו של ליצנות כ"כ יותר מכל שאר מדות רעות ומגונות, שהרי אברהם היה סובל כל בעלי גאווה ובעלי תאוה, ומדותיהם הרעות לא עכבוהו מללמדם האמת. ודוקא את לוט קרובו שהיתה בו מידת הליצנות, לא היה יכול להחזיר למוטב עד שהוכרח לגרשו.

ויש להסביר הענין על פי מה שכתוב בספר "שערי תשובה" (שער ג, קעז-קעו) בביאור כת הליצנים שאינם מקבלים פני השכינה, ופירש שם כמה חלקים במדת הליצנות: 'החלק השני - מי שלועג לבני אדם וכו', ופעמים ילעג הלץ על הקדושים והנביאים וכו'. החלק השלישי - מי שלועג תמיד לדברים ולפעולות, ואין דעתו להבזות בעליהם, אך מרחיק הדברים שאין להרחיקם, ומרחיק תוחלת הפעולות שיש תקוה לתועלות וכו'. והלץ הזה הביאהו למדתו הרעה היותר חכם בעיניו, ופעמים שהביאה מדה הזאת את האדם לידי מינות להלעג על המצות וכו'. והחלק השלישי הזה היא הכת שאינה מקבלת תוכחה, שנאמר 'אל תוכח לץ פן ישנאך' וכו', והיא המדה שאין לה תקוה וכו'.

הרי שהלץ הלועג על דברים ופעולות וכ"ש על נבואות, אינו מקבל תוכחה ולכן אין לו תקוה. וכיון שלוט היה מלעג על אברהם, ועל הנבואות שנאמרו לו על זרעו ועל ירושת הארץ. על כן אף שעבודתו של אברהם היתה להשפיע אפילו על מי שיש בו מדות מגונות ומושחתות מאד, ולקרובם תחת כנפי השכינה, לא היה יכול להטות לטובה את ליבו של לוט, כיון שהיתה בו מידת הליצנות, והלקוי במדה זו אינו מקבל תוכחה ואין לו תקוה. והיתה סכנה שאם ישאר לוט אצל אברהם יקלקל את עבודתו של אברהם, שכל עבודתו היתה לקרב אנשים לאבינו שבשמים, ולוט היה עושה את ההיפך מכך, שהיה מבטל את דבריו ומושך אחרים אחריו, ולכן הוכרח אברהם לגרש אותו מעליו.

ויש ללמוד מכך כמה קשה כוחה של ליצנות, וכמו שכתב במסילת ישרים (פרק ה') 'כי בליצנות אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו ריבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות'. ואין הדבר מפני חולשת דברי התוכחה, אלא שזוהי כוחה של ליצנות. ויש לאדם להרחיק עצמו ממידה זו בכל כחו, שלא לבטל ענינים השובים ואנשים השובים. וכן יזהר האדם להתרחק מליצנים, כי על ידם האדם נמשך למדת הביטול שהיא גורם גדול לרפיון בעבודת ה'.

(עץ החיים)

אַבְרָם יָשָׁב בָּאָרֶץ כְּנָעַן וְלוֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַפְּגָר וַיֵּאָהֵל עַד סְדֹם (בראשית יג, יב).

כתב הרמב"ם בריש הלכות עבודה זרה (פרק א' הלכה ג), אברהם אבינו היה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא.

ארץ כנען בכלל היתה ולמה יצאת. אלא שיש אנשים שכשהם בחוץ לארץ הם עבדים נאמנים לה' ולתורתו, אבל

כשהם עולים לארץ משלימים אם המציאות החדשה ורוח אחרת להם ושפה אחת לכולם, ומה שאסרו עכשיו נעשית להם כהיתר. ועל כך בא לרבותא, שאברהם אבינו קרא בארץ ישראל, אותה הכרזה שהכריז בחוץ לארץ. (רבי יואל מסאטמאר)

וְשִׁמְתִי אֶת זֶרַעְךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֶפֶר הָאָרֶץ גַּם זֶרַעְךָ יִמְנֶה (בראשית יג, טז).

יונהגו בצרפת להביא ספל מלא חול ועפר וטומנין שם את חתך המילה. ויש סמך לחול "ושמתי את זרעך כעפר הארץ" וגו'.

וְשִׁמְתִי אֶת זֶרַעְךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֶפֶר הָאָרֶץ גַּם זֶרַעְךָ יִמְנֶה (בראשית יג, טז).

ומכאן למדנו דין בהלכות כיסוי הדם: וצריך שיהא עפר תיחוח דתנן (חולין פח, א) מכסין בחול דק אבל לא בחול הגס, ואמרינן היכי דמי חול הדק כל שאין היוצר יכול לכותשו, הלכך צריך לכותשו ולתוחחו יפה יפה. וטעמא דכתיב "אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ", אלמא דבר שאינו דק שאינו נמנה הוא נקרא עפר.

וּמִלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּין וְהוּא כֹהֵן לֵאלֹהֵי עֵלְיוֹן (בראשית יד, יח).

וקשה, למה לא הוציא יין לבד.

וי"ל דאיתא בגמרא דתענית (דף י"ז) אסור לכהן לשתות יין שמא ישתכר ויהיה פסול לעבודה אפילו בזמן שאין בהמ"ק קיים משום מהרה יבנה ביהמ"ק ובעינן כהן הראוי לעבודה, אבל איתא בתוך הסעודה מותר לשתות יין שייך שבתוך הסעודה אינו משכר. והשתא אתי שפיר "ומלכי צדק הוציא לחם ויין", קשה למה הביא לחם, לכך אמר "והוא כהן לאל עליון" ואסור לו לשתות יין מטעם הנ"ל לכך הוצרך להביא לחם והוי בתוך הסעודה, ודו"ק. (מדרש יהונתן - רבי יהונתן אייבשיץ)

וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לֵאלֹהֵי עֵלְיוֹן קִנְיָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּבְרוּךְ אֵל עֵלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צִדִּיק בִּידֶךָ וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂה מַפְלָא

(בראשית יד, יט-כ).

הצדיק הוא המוסיף כח בפמליא של מעלה במעשיו הטובים להשפיע ממטה למעלה חז"ל האשימוהו על שהקדים ברכתו של בשר ודם לברכתו של הקב"ה. וי"ל דברי מלכי צדק כך כי ברוך הוא מלשון משופע בשפע, וידוע כי הצדיק הוא המוסיף כח בפמליא של מעלה, על דרך "רכב שמים בעזרף" (דברים לג, כו) "ועתה יגדל נא כח ה'" (במדבר יד, יז) וכדומה (עי' ילק"ש שלח י"ד), אלא שהשפע ההוא בעצמו שהצדיק מוסיף למעלה, הוא בא לו תחלה מאת ה' שהקב"ה עוזרו על דבר טוב, ועי"ז מוסיף הוא כח בפמליא של מעלה. והשתא אתי שפיר דמלכי צדק רצה לומר שהקב"ה משופע בשפע רב מהתעוררות דלתתא של אברהם אבינו ע"ה, על ששדד עתה המערכת שלא בטבע

להפיל גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, והיינו "ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ", כי לזה יקרא "קונה שמים וארץ" שבידו לשדד המערכת, אמנם אמר תחלה כי חלילה לחשוב זה בהחלט שמלך מלכי המלכים הקב"ה צריך לעזרתו של ב"ו, כי אדרבא בתחילה השפיע הוא כח לאברהם אבינו ע"ה שיכול הוא במעשיו הטובים להשפיע ממטה למעלה, להוסיף כח בפמליא של מעלה, וזה שאמר "ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ", פי' אברם הוא ברוך ומושפע מהקב"ה, עד שברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ואין להאריך במובן.

ואולי מ"מ חטא קצת בזה שהרי ידוע כי אעפ"י שאמת הוא שכל הצדיקים נעזרים מהקב"ה, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, מ"מ חוץ מאברהם אבינו ע"ה שזה היה תכלית הנסיון שהקב"ה סלק עזרתו ממנו, והעמידו במלחמה עם היצה"ר, נמצא כי ממנ"פ, אם נפרש הקרא כפשוטו, הרי הקדים ברכתו של ב"ו לברכתו של הקב"ה, ואם נאמר כאשר פרשנו, נמצא חשד הוא לאברהם אבינו ע"ה שהקב"ה עוזרו וצריך סעד לתומכו, וידוע החושד חברו במה שאין בו אזי נוטלין זכיותיו ונותני' לחברו שדבר עליו [חו"ה] שער הכנעה פ"ז]. והשתא אתי שפיר מה שאמרו חז"ל שניתן כהונתו של מלכי צדק לאברהם אבינו ע"ה על שהקדים ברכתו של ב"ו לברכתו של מקום, ולפי הנ"ל אתי שפיר, ומייתי חז"ל על זה פסוק "אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק" (תהלים קי, ד).

(חת"ס לדרך עמ' מ"ח)

"אם מחוט ועד שרוך נעל" (בראשית יד, כג).

בשכר שאמר אברהם אבינו "אם מחוט ועד שרוך נעל" זכו בניו לשתי מצוות - לחוט של תכלת ורצועה של תפילין (חולין פח, ב).

כתב בשולחן ערוך (סימן כה סעיף א) אחר שלבש טלית מצוין יניח תפילין, שמעלין בקודש. ועיין ב"מקור חיים" לבעל ה"חווות יאיר": וא"א הגאון זלה"ה אומר [הטעם] מדכתיב "מחוט" תחילה ואח"כ "שרוך נעל", דמשם זכו ישראל לציצית ותפילין.

(אדירי התורה)

"אחר הדברים האלה הָיָה דָּבָר ה' אֶל אַבְרָם בַּמָּחֳזָה לֵאמֹר אֵל תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד"

(בראשית טו, א).

לעבוד את ה' בתמימות בלא חשבונות וספיקות אמרו חז"ל (תנ"כ"א פכ"ה) 'חייב כל אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב'. והנה כדי שנוכל לקיים מאמר זה ולהשתדל לדמות מעשינו למעשי האבות הקדושים מוטל עלינו קודם להתבונן במעשיהם עד כמה ששכלנו הדל יכול להשיג, כדי שנדע למה עלינו לשאוף, ולאלו מדרגות לרצות להגיע. וכאשר נתבונן בפרשתנו נוכל ללמוד קצת אופן מעשיהם בעבודת ה', ולהתלמד מהם להועיל איך לשפר דרכינו וללכת במסילה הישרה שהורישו לנו.

איתא בגמרא (נדרים לב, א): 'בן ג' שנה הכיר אברהם את בוראו'. ובמדרש (ב"ר לט א) מבואר איך בא לידי הכרה זו, ואמרו: אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר, תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם.

והנה כשלומדים דברי המדרש כפשוטן נראה שתיכף ומיד כשהתחיל להתבונן בהנהגת העולם והגיע להבנה שבוודאי יש מנהיג לבירה, זכה להתגלות הקב"ה עליו. אבל לפי דעת רוב המפרשים היתה ההתגלות הראשונה שזכה לה זמן רב אחרי כך, שרק בברית בין הבתרים בהיותו כבר בן שבעים שנה אז נגלה אליו השי"ת וכדכתיב כאן "היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר", וכל השישים ושבע שנים שעברו עד אז, לא זכה לשום התגלות מאת ה'.

וכידוע מהמדרשים שהשנים הללו לא עברו עליו בנקל כלל. כי בעוד ששאר יושבי העולם בימים ההם היו עובדים לשמש ולשאר עבודה זרה, היה אברהם היחיד שהבין שאין בהם ממש ולבדו עמד להתבונן ולחקור מי הוא בעל הבירה. ובגלל זאת היו לו מריבות קשות עם כל אנשי העולם וסבל מהם צרות רבות, וכמו שמספר הרמב"ן בסוף פרשת נח (לעיל יא כח) שישב אברהם בעיר ששמה כותא וחלק על דעת ההמון שהיו עובדים לשמש, ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עימהם בתוכחות ימים רבים שם, אחר כך פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו, ואחר כל זה הושלך לאור כשדים וניצל משם בדרך נס.

ומכאן יש לנו ללמוד הוראה למעשה, כאשר אנו רואים אצל אברהם אבינו ראש המאמינים שהיה עומד איתן באמונתו שנים רבות, הגם שלא זכה לשום התגלות מלמעלה, ועל אף שהוצרך למסירות נפש ממש כדי לשמור על האמונה, לא קיבל שום סימן ואות מן השמים שדרכו היא הדרך הנכונה לילך בה, ועכ"ז לא הרפה לרגע אחד מחוזק אמונתו והמשיך בה בכל עוז, מאחר שהיה ברור לו כשמש שזוהי הדרך הנכונה שעליו ללכת בה, להאמין בהשי"ת ולעבדו בכל לבו, גם כשאינו זוכה לחוש התעלות וגילויים.

ובהנהגה זו סלל דרך עבודה ברורה לזרעו אחריו בכל דור ודור, שנדע איך להחזיק באמונתנו בכל עוז ובמסירות נפש, להאמין בתמימות ובפשיטות שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו אלוקינו היה הוה ויהיה, והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, וגם כאשר לא זוכים לשום התגלות מן השמים ונאבקים על טוהר האמונה בקושי רב, כאשר יצה"ר מבלבל את המוח ואינו מניח לשמור על האמונה בטהרתה, עכ"ז אל לנו להיכנס לשום חשבונות וספיקות ח"ו רק להתחזק באמונה תמימה בהשי"ת.

וכמו שאברהם אבינו היתה לו מסירות נפש ממש על טוהר אמונתו ועבודת ה' שלו, כך צריכים אנחנו ללכת בדרכיו ולמסור נפשנו על האמונה והעבודה, כפי ששמעתי מכ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל לפרש מאמר חז"ל (ברכות לג,

ב) אמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י, יב) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעַמְּךָ פִּי אִם לִירָאָה". ומקשינן, אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי, אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גגזיו אלא אוצר של יראת שמים וכו' ומתרתא הגמרא, אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. ומקשים העולם, שלכאורה לא נתייבשה השאלה כלום, שהרי פסוק זה נאמר כציווי לכל ישראל ולא למשה רבנו עצמו, ולגבי כל העם הלא אין היראה מילתא זוטרתא כלל וכלל, ומדוע אמר הכתוב לשון זה. ותירץ עפ"י יסוד המובא בספר התניא שע"י מסירות נפש אפילו במקצת אפשר להשיג כל המדרגות. ועל פי זה מובנים דברי הגמרא, שמשה רבנו ע"ה מורה לנו בפסוק זה ענין המסירות נפש הנצרכת לכל בר ישראל, שנדרש מן האדם לעבוד את ה' באופן שימסור כל כולו לעבודתו ית"ש, וכהמשך לשון הכתוב "ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". ועל זה אמרו בגמרא 'לגבי משה מילתא זוטרתא היא' כלומר, שהאדם מישראל המוכן למסור נפשו למען כבוד השי"ת ולוותר על רצונותיו הגשמיים למען עבודת ה', ממילא זוכה לקרבת ה' וכלפיו אכן תהיה יראת שמים מילתא זוטרתא, כי ע"י המסירות נפש יזכה למדרגות רמות מאוד עד שיראת שמים - שהיא ראשית העבודה, תהיה פשוטה אצלו בתכלית ולא יצטרך כלל לעמול עליה להשיגה.

ובכח עבודת המסירות נפש של אברהם אבינו ע"ה זכה וזיכה את בניו אחריו, שניתוספו לנו כמה מצוות בזכותו כמו שאמרו בגמרא (סוטה יז, א) בשכר שאמר אברהם אבינו (יח, כז) "וְאֶנֶכִּי עֹפֵר וְאֶפֶר" זכו בניו לשני מצוות, אפר פרה ועפר סוטה. ואמירה זו "ואנוכי עפר ואפר" היא הביטוי למסירות נפש שלו, כמו שפירש רש"י שאמר: כבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי רחמין אשר עמדו לי. והיינו, שכח מסירות נפשו בעבור האמונה וכבוד שמים הביאו לזכותנו במצוות אלו.

(משחת שמן)

"וַיֵּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִפֹּט נָא הַשְּׂמִימָה וסִפֹּר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֲךָ."

(בראשית טו, ה).

מלשון הכתוב משמע שמעמד ברית בין הבתרים היה בשעת לילה שהרי נצטווה לספור את הכוכבים. והקשו התוס' (ברכות ז' ד"ה לא), הרי בתר הכי כתיב "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה" (בראשית טו, יז) דמשמע שרק אז שקעה השמש ונעשה לילה. ותירץ בשם הרשב"ם, דודאי שני פרשיות הם ולא בבת אחת נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה, ועיי"ש שמאריך בכלל זה של אין מוקדם ומאוחר בתורה, ומביא עוד ראיה מפרשה זו לכלל זה.

וב"תוספות השלם" איתא טעמו של זה הכלל מדוע אין מוקדם ומאוחר בתורה, משום שאנו קוראים לכהן ראשון לעלות לתורה, ומחמת זו חיישינן אולי יכנסו בלבו הרהורי גאווה שתמיד מתחילים הענין בו, ולזה נכתב התורה שלא

כסדר כדי שמה שמתחילין לא יהא ראשית הענין. ובספר
"שמירת הלשון" לבעל החפץ חיים (שער התורה פ"א) איתא
טעם אחר לזה שלא נאמרה התורה על הסדר בשם המדרש
(ילקוט תהילים ג'), שאלמלי נתנו על הסדר כל מי שהיה קורא בהן
היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם
סדורה של תורה.

(משחת שמן)

וַתִּקַּח שְׂרֵי אִשֶּׁת אַבְרָם אֶת הָגֶר הַמִּצְרִית שְׂפָחָתָהּ מִקֵּץ
עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשִׁבְתָּ אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתֵּלֶךְ אִתָּהּ לְאַבְרָם
אִשָּׁה לֹא לְאִשָּׁה (בראשית טז, ג).

איך נשא אברהם הגר שהיתה שפחה

ידועה קושיית בעלי התוספות (דעת זקנים כה, א) היאך נשא
אברהם את הגר המצרית לאשה, והא קיים את כל התורה
כולה (יומא כח, ב), ואסור לישא מצרית ראשונה ושניה,
דקיימא לן כמאן דאמר ביבמות (עו, ב) דאחד זכרים ואחד
נקבות אסורים. ועיין ב"פנים יפות" (שם) וב"מקנה" סוף
קידושין (פב, א) מה שכתב ליישב בזה.

אולם לכאורה יש להעיר עוד, היאך נשא אברהם שפחה, הא
איכא איסור לאו שלא לישא שפחה כמו שכתוב בפרשת כי
תצא וְלֹא "יְהִי קֹדֶשׁ" מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל (דברים כג, יח) עיין שם
ברש"י, וצריך עיון. [נועין בספר "אמת ליעקב" (קמניצקי)
בפרשת חיי שרה שהעיר כמו כן לגבי יצחק עם בתו של
אליעזר, מדוע לא אמר אברהם לאליעזר שאינו יכול להשיא
את בתו ליצחק משום לאו מפורש ד"לא יהיה קדש". ועיין
שם מה שכתב לחדש על פי דברי הרמב"ם (אישית פ"א ה"ד)
דקודם מתן תורה לא היה שייך בכלל לעבור על איסור
קדישות. ועיין עוד במהרש"א ביבמות (ק, ב).]

(גניצי אורה - רבי אליקים גציל פריד)

"אֵב הַמוֹן גִּוִּים נִתְּתִיךָ" (בראשית יז, ה).

אברהם אב לכל אחד מישראל

שנינו במסכת בכורים (פ"א), הגר מביא ואינו קורא (פרשת
בכורים) שאינו יכול לומר "אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו".
שהשבעה על מתנת הארץ לא היתה לאבותיו. וכשהוא
מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלקי אבות ישראל. שאינו
יכול לומר אבותינו, שאין אברהם ויצחק ויעקב אבותיו.

אולם להלכה לא נפסק כהאי משנה. הרמב"ם (פ"ד מבכורים ח"ג)
פוסק הגר מביא וקורא לפי שנאמר לאברהם אב המון גוים
נתתך, הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי
שכינה. ומקורו מהירושלמי כמו שהביא הכסף משנה. הרי
אומר שאברהם אבינו הוא אב ישר לגר, שהרי אין לו אבות
ישראלים בינתיים.

נלמד מכאן, שכל אחד ואחד מישראל אברהם הוא אביו.
ולא כפי שמורגלים לחשוב שאברהם אבינו היינו באמצעות
כל הדורות בינתיים, שהוא אבי האב לאבינו במשך מאות
דורות. אלא אברהם 'אבינו' ממש בלא הפסק ותיווך, דלא
גרע כל אחד מישראל מהגר.

ומשמע שכן הוא ג"כ לגבי יצחק אבינו, ויעקב אבינו שהרי
הגר אומר אלקי אבותינו על שלשת האבות [א"ה, עיין
חידושי הרמב"ן ב"ב פ"א א'. וכ"כ הריטב"א מכות י"ט א'.
וע"ע שאג"א סימן מ"ט].

(כרם טוביה - רבי טוביא לסיצין)

"וַנִּתְּנֶיךָ לְגוֹיִם וּמַלְכִּים מִמֶּךָ יֵצְאוּ" (בראשית יז, ו).

יצירת כלל ישראל

'עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו
שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי
המבול. עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך
אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא
אברהם אבינו וקבל שכר כולם'

(ריש פ"ה דאבות)

בימי נח הביא ה' מבול כי השחית כל בשר את דרכו על
הארץ. וישאר אך נח ושלשת בניו ונשותיהם, ומהם נפצה
הארץ אחר המבול. ה' השחית את הארץ בהביאו עליהם את
המבול אבל לא רצה להשמיד את כל הבריא, ושייר את נח
ובניו כדי שמהם יחזור העולם ויפוצו על פני כל הארץ. הם
יתחילו את העולם מחדש.

כמו"כ אחר המבול נשבע ה' שלא יביא עוד מבול על הארץ
לשחת כל בשר, קיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו. וכן דור
הפלגה למרות שפשטו ידיהם בעיקר לא נימחו אלא בלל
אותם והפיצם.

אותו הדבר כשעברו עשרה דורות מנח ועד אברהם גם הם
היו מכעיסין ובאין, כמאמר התנא באבות. אך ה' לא הביא
עליהם השחתה, אלא רצה לבנות את העולם מחדש. ליצור
את תכלית העולם ולבנות את העם הנבחר. אמנם השאיר את
ברואי העולם בחיים בגלל אברהם שנטל שכר כולם, אבל
העולם החדש בתכלית ברייתו נוצר עתה מחדש, וכל העולם
לצוות בעלמא עבורו. הוא אשר אמר נחמיה (ט, ט) "אַתָּה הוּא
ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּרִכְשִׁים
וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם" וגו'. שה' בחר את אברהם מכל העולם
לבנות את העם הנבחר, כמו שאומרים בתפילת המועדות
"אתה בחרתנו מכל העמים" שמאז היתה ההתחלה לעם
ישראל.

ברם לכשנתבונן, הרי ההתחלה שנהיית ע"י אברהם היתה
יותר 'יש מאין' מאשר אצל נח ובניו. שכן אחר המבול היו
שלשת בני נח ונשותיהם ויוולדו להם בנים אחר המבול
ומאלה נפרדו הגוים בארץ.

לעומת זאת אברהם יחיד היה, וההתחלה באה מאחד, לא
משלשה. זאת ועוד, "וַתְּהִי שְׂרֵי עֶקְרָהּ" (בראשית יא, ל), ובגמ'
יבמות (ס"ד, א) אמר רבי אמי אברהם ושרה טומטמין היו
שנאמר "הִפְיטוּ אֶל צִוְרֵי חֲצִבְתָּם וְאֶל מִקְכַּת בּוֹר נִקְרְתָּם"

(ישעיהו נא, א). שלא היה לאברהם כלל כח התולדה. זאת

אומרת שמחמת העבר והעולם שהיה, לא היה המשך
מאברהם. וע"י שפקדם ה' - זה אופן של 'יש מאין' לבנות
מהם את העולם החדש כתכליתו, מלבד היותם זקנים באים
בימים אברהם בן מאה ושרה בת תשעים.

לפי זה, המפורש בתורה והמובא בגמרא את הנסים שאברהם ושרה נפקדו אין אלו נסים גרידא לפקוד אותם, אלא כדי לברוא מחדש העולם בתכליתו, יצר ה' את הגרעין 'יש מאין' שיהיה לגמרי יותר חדש. דמה שקדוש יותר, צריך להתחיל מהיסוד.

(כרם טוביאי - רבי טוביאי ליסציין)

"וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים בְּנֹחַ בְּשֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ אֶת בֶּשֶׁר עֲרָלְתּוֹ" (בראשית יז, כה).

ישמעאל שהיה ילד הוּזַקק לחתך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את' (רש"י).

וכתב הרא"ם דאף על גב דאמרין בפרק הערל (יבמות עא, ב ותוס' שם ד"ה לא) לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו, מכל מקום קיימה הוא מעצמו, כמו שקיים כל התורה אפילו עירובי תבשילין כדאיתא ביומא (יומא כח, ב).

והנה, קיימא לן להלכה (טוש"ע יו"ד סי' רסה) שברכת הברית "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" מברכים בין המילה להפריעה, ומבאר הטור (שם) בשם אביו הרא"ש דחשיב שפיר עובר לעשייתן כיון דמל ולא פרע כאילו לא מל (שבת קלז, ב) והוי כמברך קודם המילה. והקשה המנחת חינוך (ריש מצוה ב') שאם לא נצטוו אע"פ על הפריעה, היאך אפשר לומר ברכה זו להכניסו וכו' על הפריעה שלא היתה מצוותו.

ויש לומר עפ"י מש"כ ה"בית הלוי" עה"פ שאמר הקב"ה לאברהם (יז, א) "התהלך לפני והיה תמים" ואתנה בריתי ביני וביניכם", ותמה שהתחיל הכתוב בלשון ציווי "והיה תמים" וסיים בלשון להבא "ואתנה בריתי ביני" כו', ומיישב שהציווי היה על המילה עצמה בלא הפריעה, שהרי על הפריעה לא נצטווה, ואמר לו עוד "ואתנה בריתי ביני וביניכם" הבטיחו דאחר זמן כשיגאלו ממצרים, עוד יוסיף לו בה מעלה ויצטוו על הפריעה ויתן להם גם הברית, ע"כ. ולפי זה אפשר דכיון שכבר הובטח לאברהם אבינו על

הפריעה, שייך שפיר לברך ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו גם על זאת.

(משחת שמן)

"בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אֶבְרָהָם וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים בְּנֹחַ בְּשֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה בְּהַמְלֹךְ אֶת בֶּשֶׁר עֲרָלְתּוֹ" (בראשית יז, כו).

ידועים דברי הפרקי דרבי אליעזר (פרק כט, והובא בתוס' ר"ה יא, א ד"ה אלא) שדורש מ"בעצם היום הזה" שאברהם אבינו נמול ביום כיפור. ויש להעיר איך מל אברהם אבינו ביום הכיפורים, והא לא מל בשמיני ללידתו, והוי כמילה שלא בזמנה שאינה דוחה שבת ויום טוב כמבואר בשבת (קלג, א). וכבר העירו האחרונים על זה.

הגאון רבי יוסף שאול נתנון בספרו "דברי שאול" כתב בישוב הענין, זה לשונו:

במדרש רבה פרשה מ"ו: זמן היה לו לאברהם אבינו אימתי שנתנה לו מילה שנאמר "בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו". והוא תמוה דמנ"ל מזה דזמן נתן לו. והנה עפ"י דרוש אמרתי דהנה ראיתי ב"לויית חן" שהקשה דאברהם נמול ביום כיפור כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר והרי מילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת ויוה"כ, ולכן כתב הוא לפרש המדרש ד'זמן נתן לו לאברהם אבינו' והוי מילה בזמנה. ואם כי דבר חכמה הוא, אבל אינו מרומז [ב] "בעצם היום הזה". וכתב דבפרקי דרבי אליעזר דריש לה מגזרה שוה "בעצם היום" דכתיב ביום הכפורים. אבל לדעתי יש להוסיף עוד מהא דהביא הבית יוסף באור"ח סימן תק"ן דעשרה בטבת אלמלא היה יכול להיות חל בשבת לא היה נדחה משום דכתיב (יחזקאל כד, ב) "בֵּן אָדָם כָּתֹב לָךְ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סֻמָּן מִלֶּךְ בְּכָל אֶל יְרוּשָׁלַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, וביאור הדברים דכל דכתיב בעצם היום הזה כל שעשהו ביום אחר אינו מקיים הדבר כתיקונו דקפיד על עצם היום הזה, ולפי זה כאן דהתורה קפדה על עצם היום הזה בלי ספק היום זמנו, וא"כ ממילא לכך דוחה יוה"כ, וזה דיליף מ"עצם היום הזה" שיוה"כ דוחה שבת וכל ענינים, וזה נכון.

ז' בחשוון תר"ץ: הגאון רבי יוסף יהודה לייב בלוך מטלז צ"ל

אליעזר גורדון זצ"ל. לאחר נשואיו בשנת תרמ"א למד עוד כשלש שנים בקלם.

בשנת תרמ"ה נתמנה רבי יוסף יהודה לייב בלוך זצ"ל לראש ישיבת טלז.

נסתלק לבית עולמו ביום ז' מר חשוון תר"ץ

כבר בגיל צעיר התגלו ברבי יוסף ליב כשרונות נעלים ומידות תרומיות, בגיל שבע כבר למד גמרא עם מפרשים, רכש בקיאות וחדש חידושים.

בגיל אחת עשרה למד אצל דודו רבי משה חריף תלמיד הגר"ח מוואלזין צוק"ל, וקלט היטב את שיטת הלימוד, כך עלה ונתעלה בתורה ויראת שמים עד שהתמנה לראש ישיבת טלז המעטירה.

לאחר אירוסיו עם בתו של רבי אליעזר גורדון זצ"ל נסע רבי יוסף ליב לישיבת וואלזין ללמוד בישיבתו של הנצי"ב, הגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצ"ל מספר, כי באחת השבתות הבחין בהתקהלות הנערכת באחת מאכסניית הבחורים של הישיבה, כשנכנס פנימה לברר

רבי יוסף יהודה לייב בלוך זצ"ל נולד לאביו רבי מרדכי זצ"ל בכ"א שבט תר"כ בעיר ראסיין בליטא.

בגיל אחת עשרה עזב את בית הוריו וגלה למקום תורה לעיר וובילניק בישיבת דודו רבי משה חריף זצ"ל.

לאחר שנכנס למצוות, נסע לעיירה קלם ללמוד אצל רבי

ספר תורה חי

כשנולד רבי יוסף ליב נעדר אביו רבי מרדכי מביתו ושהה בלייפציג, לאחר שהשלים את חוקו בלימוד התורה בלילה עלה רבי מרדכי על יצועו לשינת הלילה, בחלומו הוא רואה שהנה נותנים לו ספר תורה בית והוא מחבקו בזרעותיו.

בבוקר הלך רבי מרדכי לרבה של לייפציג לספר את חלומו, כדי שיפתור לו לטובה, רבה של לייפציג פתר לו שיוולד לו בן שיהיה דומה לספר תורה, כשחזר רבי מרדכי לביתו נתבשר שבאותו לילה בו חלם את החלום נולד לו בנו רבי יוסף יהודה ליב שלימים נתפרסם כ"ספר תורה".

מה הענין, הנה רואה הוא את רבי יוסף ליב בראש חבורה מבחירי הישיבה, ומשמיע בפניהם דברי הגות בפרשת השבוע כראש ישיבה לתלמידים.

כשלוש שנים לאחר נשואיו מינה אותו חמיו רבי אליעזר לר"מ בישיבת טלז, לאחר כשמונה עשרה שנה לערך עזב זמנית את ישיבת טלז ונתמנה לרבנות בקהילת "זורנה" ושם הוקמה ישיבה שמנתה כמה עשרות בחורים בזמן קצר, לאחר מכן נתבקש רבי יוסף ליב לכהן כרב העיר "שאדובא" וגם שם הוא הקים ישיבה בה למדו תוך זמן קצר למעלה ממאה בחורים.

כשבע שנים ישב רבי יוסף ליב על כסא הרבנות ב"שאדובא" ניהל את הקהילה על מי מנוחות ותיקן את כל הטעון תיקח, בשנת תר"ע נפטר באופן פתאומי ראש הישיבה חמיו רבי אליעזר גורדון זצ"ל ורבי יוסף ליב נקרא על ידי פרנסי העיר טלז למלא את תפקיד אב"ד ור"מ טלז.

רבי יוסף ליב בלון זצ"ל ניהל את עדתו ביד רמה, בתחבולות הוא לחם נגד המשכילים כדי להעמיד אח הדת על תילה, לאחר זמן הוא הקים כולל לאברכים ליד הישיבה בטלז.

לא נבצר מקומו של רבי יוסף ליב בלון זצ"ל מהנושאים בעול הציבור וכשנתיסדה תנועת "אגודת ישראל" הצטרף אליה וכתב דברים מאלפים ביותר.

"בדבר חברת 'אגודת ישראל' שנוסדה על ידי גדולינו החרדים באשכנז, באמת זו אינה צריכה לפנינו כי נחוץ הדבר מאד... מי כעמנו ישראל גוי נרדף בלי חשד מידי כל עושקיהם כה, וגם מי מבני ישראל כיראי ה' החרדים על דברו הנרדפים תמיד ובכל מקום, גם על ידי אחיהם השונים בדעתו מהם... עלינו לדעת ולהכיר כי לפי מהלך ימינו אלה, כמעט שאין כל אפשרות לקיום דתה של תורה, אם לא נתאזר ברוב עוז ואומץ להתאחד ולהתאגד יחדיו, ובעבור מצוא על ידי זה אמצעים נכונים לבטחון קיומו של המצות המעשיות המצוות עלינו.

משנת תרפ"ה ואילך תקפו את רבי יוסף ליב מיחוסים ומחלות. ועם כל זאת המשיך לנהל את הענינים הרוחניים כאילו לא קרה דבר. בערב יום הכיפורים תר"ץ כשבאו בניו להתברך מפיו לפני "כל נדרי" כמנהגם כל שנה, ברכם רבי יוסף ליב "שיהיו יודעים ומקיימים את יעודם הגדול עלי אדמות, לקדש את שמו יתברך בעולמו, ביום ז' מר חשון השיב את נשמתו ליצורה. (תודעה)

*

"להשתדל למשול בעצמו"

רבי יוסף ליב בלון זצ"ל, בדבריו, היה מעלה את השומעים לשאיפות נשגבות ורצון לעלות מעלה מעלה בתורה יראת שמים ותיקון המידות במידה היותר נעלה שניתן.

כל הבאים בצל קורתו תלמידים כזרים, בני משפחה קרובים ורחוקים, כולם הושפעו מאישיותו ומדבריו שתבעו שלימות בכל מעשה ומעשה של האדם.

רבי יוסף ליב הנחיל לתלמידיו את המודעות שיש חובה לשאיפה לגדלות ולשלימות, כשהוא מוסיף שכל אחד הרוצה בכך יכול להעפיל לגבהים בדרגת שלימות האישיות בכל הענינים.

והחשוב מכל, שעל זה עמד רבי יוסף ליב הוא שכדי למלא תפקיד מחנך ומשפיע לאחרים, חובה להשתלם להיות מושל על עצמו ואז ראוי הוא גם כן להורות לאחרים את הדרך אשר ילכו בה. באחד משעורי דעת שאמר לפני תלמידיו נשא דברים בענין זה ואלו דבריו המאלפים:

"כל אחד אם רק ירצה, יכול להשתלם ולעלות למדרגה זו, אבל זה אפשר רק אם בהיותו בישיבה ישתדל למשול בעצמו ולמלא את החובות המוטלות על בן ישיבה, ואם חס ושלום יחסר עוד מזה, אות הוא, כי אין בכוחו למשול ברוחו ולמלא את תפקידו על פי הכרתו וחובתו הודאית והאיך זה יוכל להיות מנהיג את האחרים?

אי לזאת משלו על כוחותיכם המפריעים אתכם מעבודת ה', ואז

תתפתחו ותשתלמו להיות מושלים על עצמכם נשאים על ההמון מנהיגי הדור."

רבי יוסף ליב, לא הניח דבר קטן וגדול, כשהוא תובע מעצמו ומתלמידיו, לעשות כל דבר במחשבה תחילה ולא להוציא מהפה דברים בלי שתקדם לכל מלה מחשבה, מה לומר וממה להמנע והכל יעשה מתוך כובד ראש ללא פזיזות ובהילות.

רבי יוסף ליב, לא פסח מלהמעט את ערך הכבוד החיצוני, שיסודו שקר ואל לקנא במי מחכה לכבוד זה, וכך היה אומר "אלה שאין להם כל כך נסיון בחיים, עושה הדבר רושם חזק עליהם ומעורר... קנאת שקר, אחרי שאנחנו הננו נושאי השייכים לזה ממילא בכבוד הענין תלוי גם כבוד עצמנו, וכאשר נמצא באדם אהבת עצמו, מדות שונות, מתעוררים רגשי קנאה גם על הכבוד המדומה, מדוע לא תיראה תפארתנו על הדרך? מדוע לא ידברו גם אודותינו בשער, וזוהי קנאת שקר."

הנדרש מכולם, סובר רבי יוסף ליב, זו העבודה הפנימית ולא החיצונית בלבד, כלומר שתתלוו לעבודה החיצונית הכוונות והמחשבות הפנימיות, ולתת לפנימיות את המשקל העיקרי במעשים החיצוניים, וכל זה אפשר להשיג על ידי כובד ראש ומחשבה יתירה לפני ובשעת כל מעשה ומעשה שנעשה בידי האדם. (תודעה)

*

משל נוקב שאמר הגה"צ רבי יוסף יהודה לייב בלון זצ"ל על מאמר חז"ל (ברכות יז, א): "מרגלא בפומיה דרב, העולם הבא אין בו לא אכילה, ולא שהיה, ולא פריה ורביה, ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה":

אדם אחד התכוון לנסוע לאמריקה, נסיעה שארכה מספר חודשים באנייה. תכנית ההפלגה, כללה תחנת ביניים בצרפת, שם ינוחו שבועיים ימים, יצטיידו במזון להמשך הדרך, ואז יפליגו לדרכם.

האיש ידע שישהה באמריקה זמן רב, ורק שבועיים בלבד ישהה בצרפת. כדי להסתדר באמריקה, צריכים לדעת אנגלית, אבל גם כדי להיות שבועיים בצרפת, יש לדעת צרפתית. אך כיון שהתחנה הראשונה היא בצרפת, החליט להקדים ללמוד צרפתית. בינתיים חלף עבר הזמן, הוא רכש לעצמו ידיעות בצרפתית, אבל אנגלית כבר לא הספיק ללמוד. האניה הגיעה לצרפת, האיש ירד ממנה, ונהנה מכל רגע. ידיעת השפה הצרפתית ברהיטות, סייעה לו, והוא הסתדר בצורה הטובה ביותר. לאחר שבועיים חזר לאניה, והמשיך בדרך לאמריקה.

בהגיעו לאמריקה, ניסה גם שם לדבר צרפתית, אבל אף אחד לא הבין אותו, וגם הוא לא הבין מה שדיברו אליו. אמרו לו אנשים: "שוטה שבעולם! ידעת שתשהה בצרפת רק שבועיים ימים, ואת שארית חיך אתה בא לבלות באמריקה - הלכת ולמדת צרפתית, במקום שתלמד את השפה האנגלית, שלה אתה זקוק כל החיים...! והנמשל מובן.

*

ראשונים כמלאכים

בליל הסדר נתגלו להגר"א על ידי אליהו הנביא, ואפשר על ידי אחד מישיבה של מעלה, אלפיים ומאתיים וששים אופנים בביאור הפסוק "עלו זה בנגב". על כך מספר תלמידו המובהק רבי חיים מוולוז'ין. עוד מוסיף רבי חיים, כי אמר הגר"א "שבאופן אחד מהם אני יודע כוחות כל הבריות וכל איבר מה ענינו".

דברים מפליאים אלה של רבי חיים מוולוז'ין על רבו, הגאון מוולנא, הובאו על ידי ראש ישיבת טלז המעטירה, רבי יוסף יהודה לייב בלון, בשעור שלו לתלמידי הישיבה. הרב בלון היה מגדולי רבני ליטא, אשר למד בקלם ובוולוז'ין. בחכמת היראה נחשב לתלמיד של הסבא מסלובודקה ורבי שמחה זיסל - הסבא מקלם.

נושא שעורו בישיבה היה "אם הראשונים כמלאכים". הוא ביאר לתלמידיו מה נשגבה מדרגתם של האבות, של אישי התנ"ך ושל

חכמינו ז"ל, כי רק לאור הבנת דרגתם האישית והרוחנית ניתן להבין באור הנכון את מעשיהם ודבריהם של אישים אלה בתורה, בנ"ך ובדברי חז"ל.

מי שחושב כי אישי התנ"ך וגדולי חז"ל היו אנשים כמונו, אמר ראש הישיבה, וסבור הוא כי ענינים קטנים וקטנוניים שתופסים מקום אצלנו תפסו מקום גם אצלם... רק שוטה ופתי גמור יכול לומר דברים כאלו. לא נדבר אודות האבות והאמהות הקדושים, לא על דוד ושאלו, לא על הנביאים, וגם לא על תנאים ואמוראים. נדבר רק אודות אדם אחד שזה לא מכבר חי בינינו, והכל יודעים על גדולתו וצדקתו, על הגאון רבי אליהו זצ"ל מוולנא. הרב בלוק, ראש הישיבה, הביא לפני שומעיו את דברי רבי חיים מוולוז'ין על רבו הגר"א ועל גילוי אלפיים ומאתיים וששים אופנים של ביאור הפסוק "עלו זה בנגב", ואחר זאת המשיך ואמר (מובא בשעורי דעת ספר שני עמוד ע):

האם יש לנו ציור ומושג (על כך) שיכול מוח האדם להכיל אלפיים ושתי מאות וששים אופנים על פסוק אחד, שעל ידי אחד מהם (מהביאורים) אפשר לדעת סודות כל הבריות ומציאות (מהותו של) כל איבר!! וזה הלא (מדובר) באיש שהיה זה לא כבר עמנו!

והלא רק טפש ומשוגע יכול לומר שרבי חיים הגזים בזה, או שנדמה לו כן, כי הלא ידוע לנו גדולתו ורוממותו של רבי חיים מוולוז'ין. וגם מספרו הקטן "נפש החיים" אפשר לראות צדקתו וקדושתו. מלבד שהיה מקובל אז לחכם מדיני (מנהיג פיקח), ועל גדולתו וקדושתו ספרו הכל. תמונתו כמו חיה עומדת נגד עיני. אצלכם (תלמידי הישיבה) יכול להיות כי אין זה כל כך, אבל אני כאילו ראיתיו היום. ואם רבי חיים אומר, בודאי אמת הוא, בלי שום ספק כלל. והספר הלא נדפס עוד בחייו, ושם הוא מעיד שהיתה לו, להגר"א זצ"ל, בכל לילה עליית נשמה. ואם הגאון רבי חיים זצ"ל מעיד, אין שום ספק ופקפוק כלל שכן הוא...

איזה מושג אפשר לנו, קטני המוחות, להשיג בענינים שהכיל איש כזה (הגר"א). ובכל זאת מספרים בשם רבי חיים, אע"פ שזה לא נמצא כתוב אבל ממקורות נאמנים הוא, כי שאלו תלמידיו את (רבים), רבי חיים זצ"ל: לו היה הגר"א בדורם של האמוראים, האם היה אמורא! וענה (רבי חיים): אילו חי (הגר"א) אלף שנים פעמיים, גם עד קרסוליו של אמורא לא היה מגיע, ואולי כהרמב"ן.

זאת אומר תלמידו שמספר עליו גדולות ונפלאות, ושכותב עליו כי יודע הוא שבביתו היו דנים (נשמות) מתים, ועוד גדולות כאלו. והוא אומר, כי אילו חי אלף שנים פעמיים, גם עד קרסוליו של אמורא לא היה מגיע! ואולי (גדול הוא) כרמב"ן.

אם כך, האם אפשר שיהיה לנו שום מושג באנשים שחיו כמה דורות קודם! נאמר בגמרא (שבת קי"ב) "אם הראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים. ואם הראשונים בני אנשים, אנו כחמורים" אם במשך זמן של שני דורות (שעליהם מדובר בגמרא) ירדו כל כך עד שאמרו על עצמם שהראשונים (נחשבים) כמלאכים נגדם, הלא נבין עד כמה ירדנו ונפלנו אנו לנגדם, לאין שעור ולאין ערך. ואם כן, האם אפשר לנו להשיג שום ציור מ"שעור קומה" שלהם!

אחד הדברים העולים מדברי הרב בלוק הוא, כי ניתן ללמוד על גדלות הראשונים מתוך למוד גדלותם של אחרונים המוכרים לנו יותר. (שערי אמונה)

*

כוחו העצום של דיבור היוצא מפי הרב

עד היכן היו נוהרים רבותינו, חכמי הגמרא, בדברי רבותיהם, עד כדי כך שכאשר יצא דבר מפי רבותיהם - היו מהדרים בו ומחזירים אחריו, רק משום סיבה זו, שיצא הדבר מפי הרב. וכלשון רבותינו: "הואיל ונפיק מפומיה דרב".

ובאמת, מהו סוד ענין זה? מדוע עצם אמירת הדבר על ידי הרב מקנה לו חשיבות ומעלה עצומה כל כך, עד שראוי להדר ולחזר אחרי אותו ענין?

ובכן, על יסוד הדבר עומד הגאון רבי יוסף יהודה לייב בלוק, בספרו

"שיעורי דעת" (חלק ד, חכמה ומוסר, שיעור ה), וראשית דבריו - במעלה העצומה של קבלת דברי הרב בכל ענין וענין בתחומי החיים. "בכמה מקומות לימדונו חז"ל חובת התלמיד לשמוע לדברי הרב ולקבל דבריו", פותח הרב בלוק, "וזה לא רק בעניני הלכה אלא גם בשאלות החיים ואפילו קלי ערך, כי לעולם כל חשבון, אפילו היותר פשוט, מקושר עם ישרות הלב בפנימיות הנפש, כי אם נפש האדם זכה וישרה - היא מוציאה על כל דבר משפט ישר, ואם חסרות הזכות והישרות - אזי גם משפטים אפילו בדברים קטני ערך יצאו מעוקלים".

"ולכן, הרוצה להרגיל עצמו לדון בכל דבר בישרות דעת, עליו לשמוע ולכוון דעתו לדעת רבו. כי מלבד מה שעל פי רוב יש לו לרב יותר נסיון החיים, ודעת זקנים היא יותר מיושבת, הרי דעת תורה קובעת את ישרות המחשבה לשפוט על הכל יותר במשפט ישר ונכון".

"אולם מלבד כל זה", מטעים הרב בלוק, "ישנה חשיבות מיוחדת לדברי הרב, מפני שיש לזה ערך סגולי!"

ה"שיעורי דעת" מביא את דברי הגמרא במסכת סוכה (לב, ב), בענין ההדס: "היכי דמי עבות? אמר רבי יהודה: והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא, רב כהנא אמר: אפילו תרי וחד, רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד, הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא".

"ולכאורה תמוה הוא!" כותב ה"שיעורי דעת" "אמאי הוה מהדר אתרי וחד? הא ודאי אף לרב כהנא - תלתא טרפי בקינא שפיר טפי, ולכולי עלמא לא עדיף תרי וחד מתלתא תלתא בקינא!"

מקור נוסף בענין זה טעון ביאור, והוא במסכת פסחים (ק"ד, ב), בענין שני תבשילים בליל הסדר: "מאי שני תבשילין?", שואלת הגמרא, ומשיבה: "סילקא וארוזא". ועל כך מוסיפה הגמרא: "רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא, הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא".

עלינו להבין זאת, תמה הרב בלוק, מדוע חזרו חכמי הגמרא על דברים שיצאו מפי רבותיהם, הגם שלכאורה לא היה בהם ענין מיוחד! ה"שיעורי דעת" מבסס בזה מערכה שלימה, ואנו נביא רק את תמציתה. והיא, כי כוחו של הדיבור הרי הוא כוח עצום עד מאוד, כי על כן, בצאת הדבר מפי הרב, גם אם מצד המציאות הנראית לעינינו אין בו תוספת מעלה, מכל מקום, מכיון שהרב הוציא בשפתו וביטא דברים בשבח ענין מסויים - קנה אותו ענין תוספת שבח ומעלה, מעצם דיבורו של הרב, וזהו לבד טעם גדול ונורא לחזר אחר אותו ענין דווקא!

וכתמצי לישונו: "ידעו חז"ל, כי מצוה שיכולה ליעשות בהדס של שלושה עלין ובהדס של אחד ושנים, כשחכם גדול כרב כהנא אומר 'אפילו תרי וחד' ומפיק מפומיה כי בתרי וחד נעשית המצוות, נעשה רושם על תרי וחד, ונתעלה מדרגתם וחשובים ביותר לעשות בהם המצוה, הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא! וכן כשרב הונא אמר 'אפילו סילקא וארוזא', על ידי דיבורו שדיבר עליהם וסימן אותם שהם ראויים למצוה, חל עליהם דיבורו ונתעלה חשיבותם ומצוה להדורי עליהם, הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא!", ועיין שם עוד בדבריו המעוררים. ונצטט כאן עוד קטע קטן מדבריו של הרב בלוק בענין זה, לבל נטעה לחשוב כי בימינו אין תוקף לדברי קודשם של רבותינו כפי שהיה בדורות עברו.

וזו לישונו שם: "ואנו, היש לנו מילים לתאר את קוטן ערכנו נגד חכמינו הקדושים? הלא גם הבטוי 'עפר אני תחת כפות רגליהם', 'אנכי תולעת ולא איש' וגר, גדול הוא יותר מדי לנו! אבל איתא בתנא דבי אליהו (פרק ט): 'מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין ישראל בין עכו"ם, בין איש בין אשה, בין עבד ובין שפחה, הכל לפי המעשה שהוא עושה - כך רוח הקודש שורה עליו'. ולכן עלינו לדעת, כי כל מה ששרר בימיהם אז - גם אצלנו הוא שורר, אף אם במידה קטנה בערך, אבל נמצא הוא. ולכן גם עתה נמצא הכוח הרוחני הזה שבדברי הרב, כל אחד בדורו, 'יפתח בדורו כשמואל בדורו', פועל ונותן מעלה וחשיבות לדבר. ולעומת זה, עיוות וקלקול הוא כשאין מתחשבים עם דעת הרב כראוי וכו', עיין שם. (שיחת יצחק-רב יצחק בצירי)